

הצעה לפתרון בחינת הבגרות בספרות
מועד חורף תשע"ה 2015

סמל שאלון 904441

הפתרון נכתב על ידי אבי הבר
מצוות מורי רשת החינוך אנקורי

פרק ראשון – סיפור קצר

שאלה 1

מערכת היחסים בין האדונית והרוכל בסיפור הנ"ל היא מערכת יחסים בין האדונית, שהיא אישה חזקה, החלטית, היודעת את הסובב אותה, ומודעת לחולשתו של יוסף, הרוכל היהודי. כל הסיפור כתוב מנקודת מבטו של הרוכל. האדונית מתוארת מפיו של מספר עד. ניגוד זה של שתי נקודות תצפית מציג בהכרח חולשה מול כוח, בין הגבר לאישה. לאורך הסיפור כמעט עד סופו לא חל שינוי ביחסים הללו. יוסף, שמקור חשיבתו הוא בחינוכו היהודי פוחד מן האדונית. היא מודעת לפחדיו ולכן הוא עוזב את חדרה, למרות שהיא רוצה בו. כשנזכר ביהדותו יצא רצה להגיד תפילת "שמע" אך הרחיק עד לסימן האבן, שהוא קבר של בעלה של האדונית, כששב לחדרו וחשק באדונית מהר להתפשט וגילה שמישהו ניסה לרוצחו, העלה אור ומצא את האדונית שוכבת על הרצפה, כשהסכין שקנתה ממנו נעוץ בירכה. השאלה אם חל שינוי ביחסי האהבה בין השניים. סביר, שלקראת סוף הסיפור מכיר יוסף, הרוכל היהודי, באהבתו את האדונית ומטפל בה עד למותה, משום שהרעיבה עצמה, למרות שניסתה לרוצחו נפש.

שאלה 3

יום חורפי. שטחי האדמה הוצפו והסרטנים מציפים את השטח. פלאיו נאלץ להיאבק בסרטנים ואז הוא מגלה שבתוך הבוץ שבחצרו נמצא זקן שלא מצליח לקום משום שכנפיו העצומות מפריעות לו לקום. הזקן הוא קירח, חסר שיניים, רטוב ואינו יודע לדבר. דמות המנוגדת לחלוטין לדמות המלאך שבכנסיות, שהוא תמיד ילדון, בלונדיני ובעל כנפיים. כאן המספר האירוני מתאר דמות שונה לחלוטין זוהי טכניקת האירוניה שבעזרתה יוצא המספר כנגד התמונה בכנסייה הקתולית. בסיום הסיפור, האיש הזקן מתאכסן בבית ולא בלול התרנגולות. הוא מתחיל להניע את כנפיו ובשלב מסוים רואה אשתו של פלאיו, אילסנדרה, שהוא מנסה לעוף. אילסנדרה רואה אותו ממריא ועוקבת אחריו עד שנעלם באופק. סיפורו של האיש הזקן, הוא סיפור אירוני הבא לתקוף את הממסד הנוצרי:

- א. בדמותו של המלאך.
- ב. באי ידיעתו לטינית או ארמית. לכן מניחים שהוא מלח נורבגי מספינה שטבעה
- ג. האירוניה תוקפת גם את החברה, את הציבור, המנסה להירפא את חוליו בעזרת מפגש עם המלאך הזקן.
- ד. אירוניה נוספת היא כנגד החברה כולה המתעניינת בחריג וכשמסתבר שהנערה שתנועתה כתנועת עכביש והיא דוברת שפה ואוכלת מאכלים מקובלים והתשלום כדי לראותה זול יותר מהתשלום שלקחו פאליו ואשתו.

פרק שני - דרמה

שאלה 4

שני דיאלוגים מעניינים באנטיגונה, הם הדיאלוג הפותח בין אנטיגונה ואיסמנה והדיאלוג המעניין, הבנוי משני מונולוגים, בהרצאת דבריו של קראון מול תשובתו של הימון. גם הדיאלוג הראשון, בין אנטיגונה לאיסמנה, מורכב למעשה משני מונולוגים, אנטיגונה פונה לאחותה ודורשת במפגיע להשתתף אתה בקבורת אחיהן, פוליניקס. את נימוקיה של אנטיגונה לקבורת פוליניקס נמצא בשאלה 5. אנטיגונה מודעת לחוק המלך אך טוענת שחטא הוא לא לקבור את המת, היא מאוהבת באחיה והחרפה לא לקבור את האח היא קשה ממוות. כנגדה, איסמנה שאינה דמות טרגית אלא דמות הגיונית ושקולה, מעלה טיעונים הגיוניים המונעים בעדה לקבור את המת:

א. היסטוריה משפחתית-אימם שהתאבדה, אביהן שעקר את עיניו ויצא לגלות

ב. שני אחיהן שרצחו זה את זה ביום אחד

ג. שתיהן רק נשים "ולא תצלח לגבר יד אישה לעד"

יחד עם זאת איסמנה מודה שהיא מכירה בחוק האלים ומבקשת סליחה אך היא חוששת ממותה "ומה יהיה נורא מותנו אם נפר את דברי ראש העיר ופיקודיו" (הציטוטים מתוך תרגומו של דיקמן וישנה שאלה למה הקטע הבא אינו מתרגום זה).

הדיאלוג השני, הבנוי משני מונולוגים, הוא הדיאלוג שבין קראון והימון. קראון מעלה את נימוקיו מדוע הוא חייב לאסור את אנטיגונה, קראון הוא שוביניסט, זכר, שלא ייתן לאישה להתחרות בו. הוא אומר זאת במפורש בסוף המונולוג שלו "ואם דינו ליפול יד גבר תפילו לבל יאמרו יד אישה גברה עליו" (דיקמן). קראון מעלה כמה נימוקים הגיוניים:

א. שליט חייב לשמש כדוגמא.

ב. דוגמת השליט צריכה להיות קודם בשליטתו בבני ביתו.

ג. חייב השליט להיות ישר בפני העם.

ד. רק אנטיגונה, בת ביתו בגדה בו. לכן הוא חייב להענישה.

הימון כעקרון מצדיק את אביו. רבותינו אמרו: "דינה דה מלכותה דינה" – הימון מסכים עם אביו אך טוען שהמלך חייב להיות גמיש ולהתאים עצמו לדעות העם. הימון עושה זאת בעזרת שני משלים: משל העץ ומשל הספינה. המצב השלילי מדומה בשני המקרים לסערה. במשל העץ הוא אומר: "בנשוב סופת כדים עזה יכוף כל עץ ראשו ופארו יציל אולם גאון אילן עיקש יוכת לארץ חיש" ובמשל הספינה: "ספן שלא ירפה מפרש ספינתו בשעת סופה הפל יפילה לים, יהיה כוזב". דבריו אלו של הימון פותחים את הדיאלוג בין קראון להימון, שבו מאשים קראון את הימון שהוא עבד אישה, והימון מאשים את אביו בבגידה ברעיונותיו.

שאלה 5

את הנימוקים הסברנו בתשובה לשאלה 4. מתוך נימוקים אלו ניתן ללמוד על אופייה של אנטיגונה הרואה את האמת שלה כיסוד לפעולתה. אנטיגונה היא דמות טרגית כי רק נימוקיה שלה צודקים בעיניה וכל דעה אחרת המנוגדת לנימוקיה, אפילו נאמרה ע"י אחותה, הם בעיניה בגידה.

בתוך הטרגדיה ישנה דמות שנייה, המתנגדת לאי קבורת המת. זוהי עמדתו של הנביא טרסיאס הניצב מול קראון ומספר לו שקולות האלים זועמים על שמת לא נקבר.

דמות נוספת השוללת את מעשי קראון, היא דמותו של השומר, המצדיק בדבריו את קבורת פולינקס בידי אנטיגונה. הוא אומר: "עשתה הכול כדת אבות" ומתאר את הקבורה כמעשה ניסים.

שאלה 8

דיכוי הזולת ופגיעה בכבודו נמצא במחזה "מותו של סוכן". אחת הבעיות שעולה במחזה זה, היא בעייתו של האיש המזדקן (בדומה לבעיה אותה נמצא בזקן והים). וילי לומן הזדקן, בעבר היה סוכן נוסע מצליח ואף הצליח עם בנות המין היפה עד שבנו ביף לכד אותו עם אישה זרה, אך לא כאן מדובר בפגיעה בזקן, הפגיעה היא ע"י מעסיקו המפטרו לעת זקנה, משום שאינו מצליח למכור דבר. גם המפגש עם בניו ביף והפי יוצרים את תחושת הדיכוי אצל האיש הזקן, בעבר היו שני בניו ובמיוחד ביף, צעירים מוצלחים. וילי התפאר בבנו הבכור על הצלחותיו בעבודה, בתיכון והצלחותיו עם נשים. לאחר שבנו ראה אותו עם אישה זרה בלבוש תחתון בלבד, ביף התרחק מאביו וראה את כישלונו ככישלון אביו, היות והאב יצר בו את האשליה של ההצלחה.

שאלה 9

במחזות "בית הבובות" ו"ביבר הזכוכית" נמצא ערעור של מוסכמות וערכים. ב"ביבר הזכוכית" האם מנסה ליצור אשליה רומנטית לבתה ולבנה, אך שני הערכים הללו מתנפצים בפניה, בגלל שביסודם היו מבוססים על חלום. במחזה "בית הבובות" נמצא ערעור של מוסכמות וערכים. בעלה של נורה, הלמר הוא בעל ערכים של יושר וצנעה, הוא רואה באשתו נורה בובה שהוא יוכל לשחק בה. אין הוא יודע שאשתו נורה זייפה חתימה כדי להגיע לסכום כסף מספיק, על מנת שהוא יוכל להבריא ממחלתו באיטליה, וכשמסתבר לו שאשתו לקחה הלוואה כזו, הוא תובע ממנה לעזוב את הבית ולא לגדל את ילדיה, כי הוא חושש שמא ערכיה הסוטים יפגעו בילדים, עד שהסתבר לו שניתן לפתור את הבעיה.

פרק שלישי – רומן ונובלה

שאלה 13

דמותו של מנולין בנובלה "הזקן והים".

היחסים בין מנולין הנער וסנטיאגו הזקן משמשים כמסגרת ליצירה.

השמות הם סמליים: סנטיאגו נקרא כך על שמו של יעקב יאגו הקדוש. הדמות שיצאה הים מתוך קונכייה והובילה את צבאות הנוצרים לניצחון על המוסלמים בסרגוסה. מנולין, שמו של הילד – מנו- בספרדית יד. בעזרת השם מנולין מוצג הילד כיד עוזרת. מנולין יצא עם סנטיאגו לדייג מאז היותו בן חמש, וכל מה שהוא יודע על הדייג הוא יודע מסנטיאגו. הבעיה ביצירה היא שסנטיאגו לא דג כבר 180 יום, בימים הראשונים יצא עמו הנער אל הדייג. ביחסים בין השניים יש מערכת של שקרים לבנים. בשלב הראשון, מנולין מתייחס לסנטיאגו כאפוטרופוס. מביא לו מזון, דואג לו לפיתיונות, עוזר לו לצייד את הסירה. מנולין מסביר את אי יציאתו עם סנטיאגו לדייג בשני תירוצים:

א. הוריו הם שציוו עליו לצאת עם סירה של בני מזל.

ב. הוא מניח שלסנטיאגו אין מזל. מנולין בתחילת היצירה מנסה להציג את עצמו כבוגר, הוא מעז אפילו להזמין את סנטיאגו לבירה (בחברה השמרנית-הפרימיטיבית רק החזק מזמין). בסוף היצירה, דמותו של מנולין שונה לחלוטין, הוא שוב דואג לסנטיאגו, הוא שוב מביא לו מזון, קפה ואוכל, אך דמותו שונה לחלוטין מדמותו בתחילת היצירה, הוא מזיל דמעות והוא מעריץ את סנטיאגו, כאשר המשפט החוזר בדבריו: "יש לי עוד הרבה מה ללמוד". גם בסוף היצירה חוזרת שאלת השקרים הלבנים, סנטיאגו באירוניה שואל את מנולין: "אתה של אביך ואמך", ומנולין משיב: "אני כבר גבר כבר דגתי דגים". שואל אותו סנטיאגו: "ומי יביא את המזל?" מנולין משיב: "אני אביא את המזל".

שאלה 14

נציג את השאלה ברומן "הדבר".

מספר הדמויות ב"הדבר" הוא רב. כל דמות יכולה למלא עלילה שלימה, כשהדמות המרכזית היא רייה הרופא, שהאידיאל שלו הוא הרפואה הטהורה, ולכן הוא שולל את האל ששולט על העולם בעזרת המוות. כל היצירה עוסקת בהתמודדות עם המוות, במקרה זה שלפנינו, המוות מאופיין ע"י מחלת הדבר. לא היה דבר במהלך המאה ה-20, הדבר הוא רק סמל, ואפשר ליחסו לשואה, לאבולה וכו'. דעות דומות לדעותיו של רייה נמצא בדמויות המתנדבים, רמבר העיתונאי, שהיה קומוניסט בעברו ולחם בספרד כנגד הפשיסטים, אך הוא מורד בחשיבה הקומוניסטית הסטאליניסטית, הוא לא מוכן למות למען אידיאלים, אלא למען אהבה, אך נשאר אידיאליסט ולמרות שניתנה לו אפשרות לצאת את העיר אורן ולהצטרף אל אהבתו, הוא טוען שלא יוכל להציג עצמו בפניה אם יעזוב את המאבק בדבר.

טרו, בנו של שופט, הוא אידיאליסט אוטופי, קומוניסט שהצטרף לתנועות שנאבקו נגד הדבר בעולם, והאמין לדבריו של לנין "שהם הורגים למען עולם שלא יהיו בו יותר הרוגים", בניגוד לשלושת דמויות אלו, מעלה הסופר דמויות מנוגדות, כמו: קוטאר העבריין, שמצב המלחמה ההסגר, הדבר הוא בעבורו הישג (ק. צטניק מספר בספרו "סלמנדרה" על יהודים רבים שבפרוץ המלחמה חשבו על עסקים, על מרמה וגניבה) אותן השופט המציג את החשיבה המקובלת שפסק הדין הוא מעל הצדק, חשיבה שבגללה טרו עזב את בית אביו, השופט. אותן מצדיק את פנלו, הנזיר הישועי, שטוען שהדבר הוא עונש משמיים, עד שבנו שלו חלה ומת בדבר.

פנלו, הנזיר הישועי, מופיע בתוך מסגרת ביצירה, כשהוא משנה את עמדותיו. בתחילה הוא נואם ורואה בדבר את משלחת האלוהים, הפוגע רק בחוטאים, לכן צריכים בני האדם להסגיר עצמם לדבר, כי רק החוטאים יפגעו. שינוי חל בעמדותיו לאחר שהיה נוכח בשעת מותו של אותו הצעיר, שאין כל הצדקה למותו של ילד. ואז הוא מעלה את השאלה מי יעז לצאת כנגד האלוהים. "יש לקבל את הטוב והרע גם יחד". גרן, מייצג את האיש הפשוט המחפש שלמות. האיש שאהב, לכן עבד קשה ולא היה לו זמן לאהבה, אשתו עזבה אותו. הוא דמות המפתח למתנדב למלחמה בדבר, כי למרות מגבלותיו, זקנתו וחולשתו, הוא מתנדב, הוא פועל יותר מכפי יכולתו למאבק בדבר. פרט לדמויות אלו, מעלה הסופר את סיפור האהבה. את אהבת האם הוא מציג בעזרת דמות אמו של רייה, את אהבת האישה הוא מציג בעזרת דמותה של אשת קסטל, הרופא הזקן, שהגיעה לעיר למרות הדבר.

פרק רביעי – שירה

שאלה 16

”כאבי רב”

הבית החמישי הוא שיבוץ ואזכור לאיוב, המבוסס על מיתוס קדום. עפ”י מיתוס זה, התוהו ובוהו היה מרד הים שאלוהיו הם ים, תנין ורהב. הם ניסו לכבוש את היבשה. השורה: ”וכי ברזל עצמיי או נחושה”, הם שיבוץ מירמיהו. ליהודי מאמין אסור להתלונן על אלוהים, אלא אם כן הוא מצטט כתובים מקודשים. שורה זו היא פנייה רוגזת לאלוהים. האדם הסובל שואל האם הוא מרד באלוהים, כמו הים והתנין, והאם האל לא רואה את סיבלו, הרי הוא לא עשוי מברזל או נחושת. המשורר הכואב מתלונן. שני הבתים האחרונים של השיר הם תחינה, בקשה, ואינם דרך להתמודד עם כאב, אלא בקשה מן האל להסתכל על הדובר על עוניו, שהרי נפשו בידי הבורא כמו ציפור הלכודה, ובלשונו כמו דאה יקושה (דאה – ציפור דואה, יקושה – מלכודת). הדובר מוכן להיות עבד עולם לאלוהים ולא לבקש לנצח חופש. התנאי סמוי, אך ברור מתוך הכתוב, שהרי השיר הוא תלונה על כאב ועל סבל, וכל מה שמבקש הדובר הוא להיות בריא ולא לסבול.

שאלה 17

השיר, ”על השחיטה” נכתב בעקבות הפרעות שהיו בעיר קישינוב. ביאליק נשלח אל העיר מטעם החברה לחקר ההיסטוריה היהודית שבראשה עמד דובנוב. תחילה כתב את השיר ”בעיר ההריגה”, ובו תיאור מפורט המקביל לדו”ח שנמסר לדובנוב, ורק מאוחר יותר לאחר שעיקל את מה שאירע כתב את השיר ”על השחיטה”.

בניגוד לחשיבה היהודית המסורתית שישי לצפות לצדק עתידי עם בואו של משיח, ביאליק שולל חשיבה זו כשהוא אומר: ”ואם יש צדק יופיע מיד”, בדבריו יש יציאה כנגד האל היושב על כסא המשפט, הוא שולל אותו כשהוא אומר, ”אך אם אחרי ישמדי מתחת לרקיע הצדק יופיע, ימוגר נא כסאו לעד”. דבריו מגיעים להקצנה כאשר הוא מעז ומקלל את השמיים. ”וברשע עולמים שמיים ימקו”. ביאליק, האיש המאמין, לא מאשים את מבצעי הרצח הזדים, להם הוא רק לועג. הוא מאשים את האל. קצטניק, בספרו ”סלמנדרה”, אף הוא תוקף את האל ושואל היכן הוא בשעת השואה.

הבית הרביעי עוסק בנקמה. ביאליק שולל את הנקמה האנושית. בנקמתו הוא מצייר את העולם מתוך מיתוס קדום, המדמה את העולם כמונח על מוסדות- בסיסים, למעשה ביאליק חושב שאין הצדקה לקיום של עולם כזה שבו נרצחים ילדים. הוא רואה את בסיסי הקיום של העולם כרקובים, הדם שנשפך יחדור אל התהומות ויאכל את מוסדות הארץ הנמקים: ”ואכל בחושך וחטא שם כל מוסדות הארץ הנמקים”.

שאלה 20

“אהבתה של תרזה די מון”

השיר מבוסס על אגדה המספרת על אישה משכבת האצולה, שהתאהבה במורה צעיר שבא לחנך את ילדיה. אך אהבתם לא התממשה. לאורך כל השיר היא מייחסת את אהבתה לנוף לאהבתו של הצעיר. היא יוצרת השלכה בין אהבתה לאהבתו. בבית הראשון - זה הנוף, בבית השני - שירת הזמיר, בבית השלישי - עץ האורן. הבית המסיים את הסונטה, מקשר את כל הדברים יחד, אך מבהיר שלא היה בינה לבינו קשר פיזי, המאופיין על ידי הדלקת אור בחדרו אך הוא לא הדליק את האור בחלונו כדי להאיר את בדידותה. הבדידות הנובעת מהאהבה.

שאלה 26

“נגד פרידה”

נתן זך הוא משורר יליד גרמניה. הוא מזכיר זאת בשיר, כשמסתבר שהחייט, שבו אנו מדברים, היה בברלין ידו של אביו. החייט נרדף בפחדי עזיבה, הוא לא ייסע למקום חדש, כי הוא לא רוצה להיפרד מבתו היחידה. הבית השני והשלישי מסביר מדוע הוא נגד פרידה, הוא נפרד מאשתו שנרצחה באושוויץ, הוא נפרד מאחיותיו שנרצחו בבוכנוולד, הוא נפרד מאביו של המספר שמת מזקנה. הכתוב סוגריים, בא להדגיש את ניתוקו של החייט מהחברה. הוא מזכיר כאן את אושוויץ, את בוכנוולד, את אביו שמת מזקנה, ולבסוף את מותו של אביו של המשורר שהיה ידו. כל אלה מוזכרים בסוגריים שבשיר.

פרק חמישי – שיר לא נלמד

שאלה 27

“המנון ילדי העובדים הזרים”

א. ילדי העובדים הזרים מאפיינים את עצמם, תחילה בצורתם. שיערם המקורזל מדומה בעיניהם לצמר פלדה, עיניהם השחורות הן הרי געש, והם מתקשים בשפה העברית, אותה הם מכנים שפת התורה. הקושי מדומה בעזרת המטאפורה: לגלגל סלעים. משורה חמש עד שורה שמונה, הם מתארים את דמויות ההורים העובדים בכל עבודה קשה. האב עובד בבניין, האם המנקה את בתי הישראלים. “שניקתה לכם את חדרי הבית ולנו את חדרי הלב”. הגלישה בין השורה השישית לשביעית מבליטה את סבל הילדים הללו.

ב. אין ספק שישנה משמעות סמלית בניגוד שבין שירו של ביאליק שאותו למדו ילדי העובדים הזרים בגן לבין מצבם. מול הפרח העצוב שהם ציירו, הם ציירו ממחטות לנגב את דמעותיו המדומות לטל, הם רואים את דמעותיהם למול הלעג וסבל שבו הם חיים.